

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

het Reële op het eind van Lacans onderwijs de plaats toebedeeld die hun in hun onderlinge dynamiek toekomt.

Wanneer de Ander niet optreedt als de Ander van de Wet, kan het gebeuren dat het subject de bescherming van het Symbolische ontbeert. Het Symbolische stelt het subject in staat een bemiddelde relatie aan te gaan en tegelijkertijd biedt het bescherming aan het subject tegen een overspoeld worden door het Reële. Het verstoken zijn van de Wet (het Andere van de Ander) wil niet zeggen dat het subject niet kan spreken maar wel dat de woorden het karakter dragen van dingen en niet van symbolen. Zo moet men zich de situatie van de psychoticus voorstellen. Hij of zij is overgeleverd aan dingen en gebeurtenissen op een concrete, niet-gesymboliseerde manier. De betekenaar is een ding geworden dat gefixeerd zit aan het betekende — anders dan bij de neuroticus, bij wie de betekenaars verglijden van de ene naar de andere volgens de patronen van de metafoor en de metonymie. Dit fenomeen van het verglijden van de betekenaars stelt het subject in staat tot ongekende symbolisaties, die ook een transcendent karakter kunnen hebben. Het laatste hoofdstuk gaat over het subject van de *jouissance*, de in feite onvoltooide apotheose van Lacans theorie van het subject. Hier komt al het voorafgaande — het subject van de betekenaar, het subject van de Ander, het subject van het Reële — bij elkaar en wordt (opnieuw) geconfronteerd met de Wet-van-de-Vader, het gat in het zijn, de castratie en de ethiek. Dit alles komt in een ander licht te staan onder het schijnsel van de *jouissance*, het masochistisch genieten in de geschiedenis van het subject onder de vlag van de betekenaar. Ik geef toe dat dit het moeilijkste deel is van het boek. De lezer wordt meegevoerd in een apocalyptische duizeling die de theorie van de late Lacan met zich meebrengt. Meer dan voorheen wordt zijn betoog doorspekt met neologismen om een nog te ontginnen gebied aan te duiden: *«symptôme»*, *«sinthome»*, *«synth-homme»* en *«jouissance»*,

«jouïsse sens», *«jouis sans»* als variaties op *«voorbij het lustprincipe»*. De homoniemen van het woord *«jouissance»* riepen bij mij de volgende associaties op: *«geniet zonder iets»*, *«maak iets vanuit het niets»* (*creatio ex nihilo*), *«beteken het gat in het zijn»* en *«maak iets nieuws dat goed is»*.

Subjectivity and Otherness is een helder geschreven boek over Lacans theorie van het subject. Het blijft niet steken in een samenvattend overzicht maar legt ook verbanden tussen de verschillende periodes bij Lacan, waaruit blijkt dat de auteur de stof goed beheerst. Bovendien is hij in staat kritiek te leveren die naar mijn smaak hout snijdt.

Literatuur

LACAN, J. (1992). *The Seminar of Jacques Lacan, Book VII — The Ethics of Psychoanalysis* (1959–1960). Redactie J.-A. Miller, vertaling D. Porter. New York/Londen: Norton.

Trauma en herstel: de context

Bespreking van

Robert D. Stolorow (2007). *Trauma and human existence: autobiographical, psychoanalytic, and philosophical reflections*. New York/Londen: The Analytic Press. ISBN 978 0 88163 467 9, 62 pp., \$ 19,95

MARC CALMEYN

Al verschillende jaren exploreert Robert Stolorow het traumaconcept, zowel theoretisch als klinisch. *Trauma and human existence* vormt de (voorlopige?) samenvatting van zijn project. Daarbij schuwt hij het autobiografische element niet. Hij beseft ten volle dat het overlijden van zijn echtgenote ruim tien jaar geleden, met de traumatische ervaring en de verwerking ervan, aan

de basis van het boek ligt. Hij laat als het ware twee centrale thema's uit zijn ervaring en onderzoek uitkristalliseren.

Ten eerste het feit dat het gevoelsleven in het algemeen en de beleving van trauma in het bijzonder in een context ingebed zijn. De al of niet geslaagde afstemming met en door de betekenisvolle andere(n) speelt hierbij een cruciale rol. Is er een 'relational home' waardoor traumatische ervaringen een plaats kunnen krijgen? De auteur beschrijft hoe de getraumatiseerde persoon zich als totaal vervreemd beleeft en zich niet meer tot de wereld van de niet-getraumatiseerden voelt behoren als deze afstemming ontbreekt.

Het tweede thema stelt dat het emotionele trauma tot de basale constitutie van de menselijke existentie behoort. Dit werkt hij uit door met Heidegger in dialoog te gaan rond de concepten angst, historiciteit en (in)authenticiteit. De existentiële *angst* doet de natuurlijke vanzelfsprekendheid in elkaar storten — voor de getraumatiseerde is het alledaagse leven niet meer vanzelfsprekend. *Historiciteit*: het heden in verbondenheid met het verleden en toekomst is bij trauma versplinterd. 'Trauma destroys time' zegt Stolorow tot een van zijn patiënten. Het 'zijn-tot-de-dood' en de mogelijkheid om zijn eindigheid te aanvaarden, is leven in *authenticiteit*. Kan de traumatische ervaring hiertoe bijdragen? Zelf ziet de auteur zijn eigen project als een poging daartoe. Origineel is hij in zijn conclusie wanneer hij zegt dat er ook een relationeel aspect in de eindigheid is: het subject is 'ingebod' in zijn weg naar de dood door de dood van betekenisvolle anderen. Volgens de auteur heeft Heidegger dit niet onderkend en hij vermeldt als 'bewijs' dat in *Sein und Zeit* het woord 'liefde' niet voorkomt. Dit boekje is dus een warm pleidooi om alle aandacht te geven aan een optimale context voor de getraumatiseerde persoon, ook lang na het gebeuren dat hem of haar tot in de grondvesten deed schudden.

Mag de biograaf duiden?

Bespreking van

Jacques Dane & Hans Renders (2007).

Biografie & Psychologie. Amsterdam:

Boom. ISBN 978 90 8506 392 6, 164 pp.,

€20,-

GERTIE BÖGELS

Hoezeer de nieuwe ontwikkelingen binnen de geschiedschrijving, de biografie, de psychologie, de psychoanalyse en de literatuur elkaar in beweging kunnen brengen blijkt fraai uit *Biografie & Psychologie*, de neerslag van een symposium georganiseerd door het Biografie Instituut en het Archief & Documentatiecentrum Nederlandse Psychologie (ADNP). Beide zijn gesitueerd aan de Rijksuniversiteit Groningen, waar ook de nieuwe leerstoel 'Geschiedenis en theorie van de biografie' is gevestigd met als eerste bekleeder Hans Renders, een van de auteurs. Het boek is verluchtigd met een twintigtal afbeeldingen uit het begin van de vorige eeuw uit de collectie van voornamelijk het ADNP. Er zijn er bijvoorbeeld van Prins Bernhard als proefkonink, wat hilarisch aantoont hoe sleets experimentele neuropsychologie kan zijn. Alleen de Rorschach-test heeft het overleefd, maar die gaat dan ook over verbeeldingskracht, fantasie en interpretatie, vermogens die de biograaf dikwijls misgund worden.

Dat psychoanalyse en biografie met elkaar te maken hebben is sinds Freud niet meer te ontkennen. Een enkele auteur van het onderhavige boek heeft daar nog steeds wat moeite mee, zoals Wim Hazeu, de biograaf van onder meer Gerrit Achterberg en Simon Vestdijk, die beiden — wellicht terecht — nog wat hadden af te rekenen met de zielkunde.

In het hoofdstuk *Biografie en psychologie* geven Dane en Renders een korte geschiedenis van psychiatrie door leken: 'Vincent van Gogh schilderde zonnebloemen omdat